

Volksdevotie in het mirakelboek

Het mirakelboek van Onze Lieve Vrouw van Amersfoort kan inzicht geven in allerlei vormen van volksdevotie rondom de bedevaart naar Amersfoort.

door ABE VAN DER VEEN

Voorbeelden van devotie vinden we al in het oorsprongsverhaal. Hierin zijn tijd en plaats erg belangrijk. De vondst van het Mariabeeldje gebeurde in de kersttijd van het jaar 1444. Kerst is een sacrale tijd. Een tijd waarin wonderen eerder mogelijk zijn. De plaats waar het beeldje werd gevonden is evenzeer belangrijk. Na een visioen van Maria vindt Margriet Alberts het beeldje naast de Kamperbuitenpoort onder het ijs, los in het daaronder stromende water. Toch blijft het op zijn plaats stil liggen, het drijft niet weg en zinkt ook niet. Maria doet haar wonder in het water! Als het beeldje in de Onze-Lieve-Vrouwekapel wordt geplaatst begint er een stroom van wonderen. Hier wil Maria aanbeden worden.

Reliëf op de stadsmuur bij de Sint-Annastraat.

PUT

Ook in andere steden worden wonderbeeldjes van Maria gevonden op bijzondere plaatsen. Soms in een holle boom, soms in de grond. Als het beeldje meegenomen wordt blijkt het de volgende dag weer op de oude plek te liggen! Ook dit werd gezien als een teken dat Maria op die plek vereerd wilde worden. Mogelijk stond men in Amersfoort een dubbel doel voor ogen, want Maria werd voornamelijk aanbeden in de kapel, maar ook op de plek waar het beeldje was gevonden was dit mogelijk. Daar werd een put gemaakt, de Onze-Lieve-Vrouweputte. Hij is te zien op het schilderij van de vondst van het beeldje (zie omslag). Deze is door vele pelgrims bezocht. Het water werd gebruikt en meegenomen om te helpen bij de genezing van vele kwalen van mens en vee. Wonder nr. 153 is hier een voorbeeld van: een zieke jongen wordt door zijn moeder gewassen in het water van de put en is daardoor genezen. Nog in 1564 kwamen pelgrims het putje bezoeken, maar toen was die al in onbruik geraakt: de bestuurders moesten stappen ondernemen om de OLV-kapel te verplichten mee te betalen aan het onderhoud.

Het is niet verwonderlijk dat naast de verering in de kapel ook een kleinere verering bij de vindplaats van het beeldje plaatsvond. Bronwater is sinds onheugelijke tijden gezien als genezend en zuiverend. Ook buiten Amersfoort zijn er tal van bronnen en putjes gewijd aan heiligen, waaronder Maria.

De putplek (en daarmee de vindplaats van het beeldje van Maria) is in 1970 herdacht door middel van een zandstenen reliëf van een pelgrimsteken in de stadsmuur. Tijdens de restauratie van de stadsmuur in 2010 is deze gereinigd en is er een plaquette met toelichting bij geplaatst door bureau Monumentenzorg van de gemeente. Al eerder was vóór het beeldhouwwerk bestrating aangebracht voor de deelnemers aan de Vrouwevaart.

MARIA EN WATER

Verschillende heiligen hadden specialismen: ze werden vooral aangeroepen voor bepaalde ziekten. Het lijkt er sterk op dat Maria van Amersfoort een specialisme had

in aan water gerelateerde ziekten en ongemakken. Vooral verdrinking, schipbreuk en ziekten aan de urinewegen komen veelvuldig voor in de wonderenreeks. Van verdrinking wordt maar liefst 59 keer melding gemaakt!

Dit geloof wordt in de wonderen subtiel aangeduid door te schrijven dat het beeldje gevonden is in het water. Expliciet komt het ter sprake in wonder nummer 497. Er dreigt schipbreuk tijdens een storm en ene Jan van Essen uit Deventer stelt voor Onze Lieve Vrouw van Amersfoort aan te roepen 'die welck inden water gevonden was ende grote mirakelen doet int water, op dat zij ons bijstaen wil'. Het hielp nog niet, maar toen zij ook nog beloofden om een zilveren scheepje te geven hield de storm terstond op... Dit past bij het middeleeuwse associatieve denken in beelden. Maria is in het water gevonden, dus zal Maria ook eerder wonderen doen die te maken hebben met water.

AMERSFOORT ALS HEILIGE PLEK

Een ander voorbeeld van volksdevotie is het idee dat bepaalde plaatsen heiliger en genezender zijn dan andere. God toont de plaats waar hij vereerd wil worden door daar zijn wonderen te doen, in het geval van Amersfoort via Maria. Dit geloof is te zien in wonder nummer 319, waar een sceptische vrouw zich afvroeg hoe zo'n uit het water gevist beeldje nu kracht zou kunnen hebben om iemand te helpen? Maar toen ze zelf ziek werd, kreeg ze toch een sterk geloof in Maria en genas. Ze ging op bedevaart naar Amersfoort en verkondigde daar 'hoe dat Godt zijn macht thoende ten heiligen, meer ter eenre steden, als tot die ander.'

De putplaats van het mirakel.

Inzet: Onze Lieve Vrouw van 's-Hertogenbosch.

LITERATUUR

■ Abraham van Bommel, *Beschrijving van de stad Amersfoort* (Utrecht 1760) 132-133

■ P. Lukkenauer (ed.), *Mirakelboek Onser Lieven Vrouwen t'Amersfoort* (Amersfoort 1946); nieuwe editie zie p. 10.

■ Ottie Thiers, *Bedevaart en kerkraad. De Amersfoortse vrouwe-vaart van 1444 tot 1720* (Hilversum 1994)

Abe van der Veen is medewerker bij bureau Monumentenzorg Amersfoort.

In de vorige artikelen bleek al dat de kwestie welke plek het meest heilig en genezend was kon uitmonden in een ordinaire concurrentiestrijd tussen bedevaartsoorden. In het Amersfoortse mirakelboek is dat bijvoorbeeld te zien in wonder 141, waar de ouders van een verdrongen kind hun bedevaart beloofden naar OLV van Stavoren. Toen dat niet hielp naar 't Heilig Bloed. Ook dit gaf geen soelaas. Maar het loven van een bedevaart naar Amersfoort had direct effect. Ook in wonder nr. 11 gebeurt dit. Tijdens een storm op zee wordt er een bedevaart beloofd naar Aken, dan naar Den Bosch. Pas dan denkt één van de opvarenden aan het Mariabeeldje dat in Amersfoort in het water gevonden is en direct verbetert het weer.

Maria dwong haar verering soms echt af. In wonder nr. 166 werd een vrouw lam en na de gelofte van een bedevaart naar Amersfoort kon ze weer lopen. Bij de kapel aangekomen durfde ze haar genezing niet te vertellen. Direct werd ze weer ziek en huilend kwam ze naar het beeldje en riep (*hertaald*): 'O Maria plaag me toch niet. Ik wil het graag vertellen, zodat gij daarom geëerd zult worden.' Direct werd ze weer gezond!

In de mirakelboeken van Den Bosch en Delft zijn vergelijkbare voorbeelden te vinden dat Maria een voorkeur lijkt te hebben voor die stad. Hebben we het dan nog over één en dezelfde heilige, of is de Maria van Den Bosch of Delft een andere dan die van Amersfoort? Ook is het de vraag wie de wonderen doet: God of Maria? Officieel doet God de wonderen met tussenkomst van Maria. Maar in de volksdevotie was Maria's rol aanmerkelijk groter. Zij bepaalde zelf waar ze aanbeden wilde worden en op welke manier ze haar wonderen toonde.